

■ УДК 784.9.071.2 МИШУГА О.

Ю. М. Данільчишин, доцент, заслужений артист України, Харківська державна академія культури, м. Харків

НАУКА СПІВУ ОЛЕКСАНДРА МИШУГИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕСТРАДНОЇ ВОКАЛЬНОЇ ОСВІТИ

На основі дослідження виконавської та педагогічної діяльності Олександра Мишуги узагальнено основні положення і методичні прийоми його науки співу, виявлено особливості їх упровадження в практику сучасної професійної естрадної вокальної освіти.

Ключові слова: українська сучасна професійна естрадна вокальна освіта, наука співу, резонансний пункт, краса звука.

Ю. М. Данильчишин, доцент, заслуженный артист Украины, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

НАУКА ПЕНИЯ АЛЕКСАНДРА МИШУГИ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ЭСТРАДНОГО ВОКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

На основе исследования исполнительской и педагогической деятельности Александра Мишуги обобщены основные положения и методические приемы его науки пения и выявлены особенности их введения в практику современного профессионального эстрадного вокального образования.

Ключевые слова: украинское современное профессиональное эстрадное вокальное образование, наука пения, резонансный пункт, красота звука.

Yu. M. Danilchyshyn, Associate Professor, Honoured Artist of Ukraine, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

OLEXANDER MISHUHA'S SINGING SCIENCE IN THE CONTEXT OF THE CONTEMPORARY POP VOCAL PROFESSIONAL EDUCATION

On basis of the study of Olexander Mishuha's performing and teaching activities the paper summarizes the conceptual issues and methodological techniques of his singing science. The author reveals the features of their implementation into the contemporary pop vocal professional education.

Key words: contemporary Ukrainian pop vocal professional education, singing science, resonant point, the beauty of the sound.

Постановка проблеми. Новітня галузь професійної вокальної освіти України — естрадне вокальне мистецтво — і нині продовжує формувати свої теоретичні засади. На сучасному етапі розвитку вітчизняної естрадної вокальної школи необхідним є фіксація успішного досвіду викладачів та усвідомлення провідних позицій академічного вокального виховання з точки зору нових естетичних запитів

естрадного мистецтва сучасності. У класах сольного естрадного співу виховують особистостей, чия творчість, завдяки винятковій популярності цього виду мистецтва, впливатиме на загальну культуру суспільства, художні й музичні смаки, формуватиме сучасний ідеал естрадного виконавця, естрадного звучання людського голосу. Майбутні співаки презентуватимуть українське естрадне вокальне мистецтво за кордоном. Якісний рівень вітчизняної естради залежить від тих творчих орієнтирів та художньо-естетичних ідеалів, що викладають студентам на заняттях із «Сольного співу», «Історії вокального мистецтва», «Теорії вокального мистецтва». Історія українського вокального мистецтва багата постатями, які щиро служили ідеалам краси, високого мистецтва, любові до рідного краю, до національної культури. Один з таких — співак величезної європейської слави, «знаменитий професор солоспіву» [4, с. 69] — Олександр Мишуга. Це артист-митець, чия творчість — зразок професійного та духовного самовдосконалення.

Об'єктом дослідження є українська сучасна професійна естрадна вокальна освіта, а предметом — виконавська та педагогічна діяльність О. Мишуги.

Мета статті — дослідити виконавський та педагогічний досвід О. Мишуги, розкрити особливості впровадження його методики в процес виховання співаків естрадного напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія естрадного вокального мистецтва недостатньо розроблена. Спробу обґрунтувати теорію та відповідну методику викладання естрадно-джазового співу здійснила Н. Дрожжина. Науковець базувалася на власних дослідженнях щодо загальних та спеціалізованих виявів естрадного вокального виконавства. Посібник «Теоретико-методичні засади естрадно-джазового співу» започаткував науково-практичні розробки в галузі естрадного вокального виконавства. Його авторська методика виховання професійного естрадного співака ґрунтується на загальнодидактичних принципах вокальної педагогіки. Н. Дрожжина екстраполює резонансну теорію співу В. П. Морозова на вокальну педагогіку музичної естради.

Щодо провідних завдань формування професійної майстерності естрадного співака Н. Дрожжина наполягає на необхідності поєднання роботи над загальновокальними якостями професійного співака, такими як «свобода голосового апарату і комфортність при фонації» та вміння «при мінімальних витратах м'язової енергії досягати максимальних результатів» із суто естрадними вимогами пошуку «свого власного звука, своєї характерно-оригінальної, легко упізнаваної манери співу» [2, с. 59]. Окреслюючи проблеми професійної підготовки

співаків естрадного напрямку в музичних навчальних закладах та методи її оптимізації, А. Арутюнова запевняє: «Нагальним у вихованні естрадного виконавця є питання формування художнього смаку. <...> Смак кристалізується в контексті розвитку загальної та професійної культури музиканта» [1, с. 327]. У вирішенні наведених завдань надзвичайно важливим є впровадження до навчально-виховного процесу досліджень документальних джерел, де відбито виконавський та педагогічний досвід славетного співака, видатного педагога-практика Олександра Мишуги.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особистість співака формувалася не тільки сирітським дитинством, злиденною юністю, але й теплими спогадами про батьківську науку, любов до рідної пісні та натхненну співтворчість у сімейному колі. А ще — добротою, щедрістю та небайдужістю друзів, учителів, поціновувачів таланту, завдяки чийй допомозі майбутній митець вижив у скрутні часи, мав можливість професійно зростати та здобувати найкращу вокальну освіту. Ще в роки навчання в семінарії, а потім у Львівській консерваторії Олександр Мишуга розвивав свої співацькі здібності та набував професійних вокальних навичок у класі талановитого педагога професора Валерія Висоцького. Він як учень відомого Франческо Ламперті у своїй педагогічній практиці продовжував та розвивав традиції італійської вокальної школи. Саме Валерій Висоцький пізніше допоміг молодому талановитому співакові здобути професійну вокальну освіту в Італії. Не з першого разу, але таки знайшов Мишуга «свого» викладача, який з особливою увагою ставився до процесу постановки голосу, вироблення його гнучкості та вірної емісії. «Щоденно Мишуга віддає по сім-вісім годин музиці та співу. Працює з новим педагогом і вчиться сам. Перечитує десятки книг з питань мистецтва, естетики, історії, літератури тощо. Вивчає анатомію, фізіологію, психологію, педагогіку, логіку, оволодіває мовами — італійською, німецькою, російською, англійською, французькою, польською та іншими» [5, с. 11].

І навіть досягнувши вершин виконавського мистецтва, здобувши любов та прихильність знавців і шанувальників справжнього італійського бельканто, коли у творчому житті відбулися тріумфальні виступи на кращих оперних сценах Європи, надзвичайний успіх вистав і неабиякий резонанс концертних виступів, маестро продовжував навчатися, невпинно працював над удосконаленням власної вокальної техніки й акторської майстерності. Співак «виїздить до Парижа, де вчиться у професорів Джованні і Сбрілья» [4, с. 12].

Знавці та поціновувачі вокального мистецтва, вражені силою художнього впливу голосу та акторської гри маестро, відзначали такі характерні особливості, які становлять виконавський стиль співака:

справжнє бельканто, точність і краса музичної фрази, сценічна привабливість, чистота й виразність інтонування, легке поєднання грудного та головного (резонування) звучання голосу, рідкісне багатство тембру і ніжне меццо-воче. Висловлюючи враження від мистецтва співу О. Мишуги, Станіслав Людкевич зазначав: «... той оксамитовий, свіжий тенор і легкість модульовання та у його інтерпретації той незрівняний, питомий йому ліризм, правда виразу та дистинкція (витонченість), то є усі прикмети митця, якими він так впливав на вразливі серця» [5, с. 86]. Великий співак зацікавлював слухачів майстерністю та неповторною досконалістю інтерпретації кожного твору від великої оперної арії до вокальної мініатюри та народної пісні, мав професійне відчуття музичної форми та пропорції, вражаюче вміння доцільно та витончено використовувати засоби виразності. «Кожна його градація мала завжди заокруглену лінію; вибухи та яскраві акценти були у нього рідкі та помірковані. Зате ж у кожній арії чи пісні Мишуга мав «свої» моменти, у яких він немов концентрував усі свої мистецькі та голосові засоби, давав цілого себе, усю свою душу, добував у цьому стільки могутньої сили й виразу, що потрясав слухачами» [5, с. 91]. Дослідник життя та творчості О. Мишуги Михайло Головащенко визначає творче кредо маестро як досконале володіння голосом рідкісної ніжності та краси й уміння «глибоко відчувати і передавати зміст, характер, стиль виконуваного» [5, с. 28], майстерність перевтілення.

Під час ознайомлення з власними спогадами маестро, а також свідченнями друзів, учнів, сучасників можна виокремити максималізм як особливо вимогливе ставлення до співу, мистецтва, викладацької діяльності, життя як служіння, любові. «З яким замилюванням я віддався учительській праці — сього я словами передати не вмю... Я хотів бути правдивим апостолом христовим. <...> Я переконався, що вмілим співом, глибоко відчутюю піснею і щирим відданням значення слів можна цілковито оволодіти юрбою слухачів і зацепити в них таку гарячу любов до своєї рідної мови, віри й обряду, що тих найдоржчих наших сокровищ ніяка сила людська видерти нам не зможе» [5, с. 370], — писав Олександр Мишуга у спогадах. «Для того, щоб навчитися правильно співати, треба любити мистецтво співу більше, ніж самого себе, і принести в жертву цьому мистецтву навіть свій егоїзм та особисте «я». Присвячуючи себе мистецтву співу заради матеріальних вигод, тимчасової слави, похвал рецензентів і маси — це злочин перед собою і перед суспільством» [5, с. 385]. Тільки якщо любити мистецтво співу лише заради чистого ідеалу та краси, «варто ставати на важкий і складний, тернистий шлях співака» [5, с. 386].

Постійні пошуки секретів вокальної техніки, самовіддана тривала робота над голосом завершилася власним професійним зростанням,

досконалістю виконавської діяльності та створенням системи виховання співаків — «науки про спів». Про її ефективність свідчать навіть неймовірні зміни фізичного стану та загального здоров'я, як про це писав О. Мишуга: «Я так тоді вихудів, був такий мізерний, що до війська мене не взяли, бо до моєї висоти міра в грудях не відповідала. Тілом я представляв із себе цілковите «нічтожество», але душа в мене і мрії на будучність — були «велетня». Я мав таку вироблену вірою силу волі, що нічого не боявся і вірив у те, що мушу добитися ліпшої долі!» [5, с. 371].

Уважаючи голос найдосконалішим музичним інструментом, О. Мишуга наголошував на необхідності постійної роботи над його вдосконаленням. Професор співу стверджував: «Італійці, найбільші у світі співаки-солісти, кажуть, що для цього (щоб стати співаком) треба мати голос, голос та й голос. А я вам скажу, що перш за все треба мати розум, потім гаряче серце та залізну волю і аж потім голос». Створивши свій метод завдяки експериментам, О. Мишуга на заняттях з вокалу навчав усіх бажаючих добре співати. Ідеалом своєї школи співу О. Мишуга вважав «красу звука», але також розкривав перед учнями розуміння важливості інтерпретації та виразності у співі. Відвідавши практичні заняття зі співу О. Мишуги, О. Кошиць високо оцінив його метод як логічний та природний. «Завдяки тому, що звукова хвиля вдаряє у сам верх піднебіння, вона знаходить собі резонансну камеру в носових та чолових яминах... <...> При такому способі звучання голос набирає дзвінкості й чистоти, і навіть найменший натиск дихаючого апарату потроєю його силу. Така метода співу не втомлює співака і голос залишається завсіди працездатним, свіжим і молодим» [5, с. 109].

О. Кошиць називав Мишугу «жерцем-фанатиком краси», «добровольним мучеником ідеї», «героєм самопосвяти», «який абсолютно з нічого дійшов до всього власними силами, який силою волі піднявся з нужденного провінціального українського оточення до найбільших світових сцен; який невтомною працею поборов просто непереможні обставини й перешкоди та досягнув найвищу славу; який не маючи з природи фізичних даних, необхідних для оперного артиста (по невеликий голосовий матеріал включно), став одним з найвидатніших оперових світил і все це тільки завдяки фанатичній любові до мистецтва, завдяки силі своєї волі й непохитному прямуванню до своєї мети...» [5, с. 111].

Учні маестро визнають основними відмінностями його методики постановки голосу продуманість до дрібниць, логічну вибудованість системи, її послідовність та усвідомленість, а також теоретичну обґрунтованість положень. Якщо інший видатний викладач-практик,

знавець *bel canto*, учень та послідовник Ф. Ламперті, оперний співак Камілло Еверарді не визнавав теорії вокалу і взагалі можливості існування єдиної методики виховання співаків, «філософствування», теоретизування емпіричного за своєю суттю мистецтва, О. Мишуга навпаки — приділяв увагу роз'ясненню будови голосового апарату й особливостей його ефективної роботи «для того, щоб мати уявлення про процес звукоутворення, резонування» [4, с. 286]. Вдячні учні у своїх спогадах про маестро підкреслювали логічність та усвідомленість у процесі пошуку свого красивого звука і навчання співу.

На основі вивчення нотаток з лекцій маестро можна стверджувати, що він приділяв увагу питанням правильного співочого дихання та ретельного відпрацювання його на уроках та під час самостійних домашніх занять. Професор співу практикував вдих через ніс на повні груди з фіксацією відчуттів еластичних рухів діафрагми та звертав увагу учнів на подовжений видих, під час якого грудну клітину слід тримати в положенні вдиху до кінця вокальної фрази та до наступного вдиху опускати не можна. Щоб навчитися співочого дихання, Мишуга пропонував тренувати дихання при розведених у сторони руках. Співачка Олександра Любич-Парахоняк, учениця маестро, у спогадах про навчання згадує відповідні щоденні вправи для вироблення правильного дихання:

- «1) розставити ноги на ширину плечей,
- 2) руки підняти перед собою,
- 3) розвести в сторони, після чого вдихнути на повні груди через ніс,
- 4) руки зігнути в ліктях,
- 5) опустити лікті вниз,
- 6) опустити руки вниз і тільки тоді видихати і то краще всього співаючи якусь голосну» [4, с. 139].

Розглядаючи спів як мову з подовженими складами, професор співу О. Мишуга вбачав одним з найголовніших завдань науки співу вирівнювання голосу завдяки виспівуванню всіх голосних, не змінюючи єдиного забарвлення голосу на відкритих, напіввідкритих та закритих голосних звуках.

О. Мишуга вважав корисним спів закритим ротом та закритим звуком, наполягаючи на необхідності починати розспівку саме з цих вправ. Спів морморандо, на думку професора, спрямовує вокально-дихальну енергію. Але такі вправи також повинні мати емоційну складову. «Навіть спів морморандо (музикання) мусить мати у своїй основі чи то веселі, чи то сумні почуття» [4, с. 284].

«Розглядаючи голос як явище фізичне треба уявити його лінією, що складається з віброуючих точок» [4, с. 287]. Для вироблення в учнів

правильних резонансних відчуттів О. Мишуга застосовує поняття «резонансний пункт», що визначає фіксацію однієї з точок опори звука, яка розміщена в щілині двох верхніх передніх зубів на рівні їх коренів. «А щоб звук, голос був рівним, однорідним, одноякісним, необхідно утримувати розкрите горло в одній і тій же позиції, ширині і рівно, плавно, без поштовхів, як смичком по струнах скрипки, подавати струмінь повітря по куполу неба в напрямку резонансного пункту» [4, с. 282].

Важливим положенням науки співу є перенесення уваги учня з роботи гортані на резонансні відчуття. «Для того, щоб голос звучав повнокровно і якісно, слід максимально використовувати резонатори» [4, с. 293] — зазначає Марія Висоцька у своїх спогадах про вокальну школу О. Мишуги. На думку автора сучасної теорії резонансного співу В. Морозова, «образ «співаючих резонаторів» у кращих співаків — явище настільки закономірне, як і їх прагнення уникнути зв'язкових відчуттів, витиснути зі свідомості образ «співаючих головних зв'язок»» (пер. наш Д. Ю.) [3, с. 401].

Особливу увагу на уроках маестро приділяв також психологічному і художньому аспектам мистецтва співу. Він спрямовував учнів на глибинне осягнення змісту твору, дослідження задуму авторів та прагнення якнайточніше передати їх тембральною виразністю свого голосу.

На уроках сольного естрадного співу доцільно використовувати такі прийоми, які впроваджував у вокальне виховання своїх учнів професор співу О. Мишуга.

- формування власних відчуттів про процес звукоутворення в письмових звітах;
- свідоме переміщення напруження з м'язів грудей, шиї, обличчя, рота, гортані, артикуляційного апарату на м'язи діафрагми;
- для формування відчуттів правильного співочого вдиху слід відпрацьовувати його в положенні стоячи з розведеними в сторони руками;
- для усвідомлення близької позиції вимови та звучання голосу слід перед початком співу прикусити нижню губу верхніми зубами;
- формування внутрішньої уяви та відповідних м'язових відчуттів правильного звучання голосу як лінії — «звукового струменя», що проходить через високо підняте м'яке піднебіння по твердому піднебінню до резонансного пункту (щілина між двома верхніми передніми зубами);
- відпрацювання красивого тону та польотності звука на головному «а» (у слові *Ганіма*);

- вивчення вокальної лінії та відпрацювання її правильного звучання має відбуватися без підтримки музичного інструмента;
- роботу над чіткістю вимовляння поетичного тексту краще розпочинати з читання літер, складів і слів на окремих нотах гами у висхідному та низхідному напрямках.

Висновки. На основі власного багаторічного досвіду виховання співаків естрадного напрямку можна стверджувати ефективність таких основних методичних положень системи О. Мишуги:

Найголовнішим завданням постановки голосу є пошук ефективного типу дихання для учня й оптимальної свободи і відкриття гортані на всіх голосних.

Свідоме ставлення до процесу формування звука та пошуку красивого тону.

Поступовість і послідовність у вокальній роботі.

Змістовне наповнення та близька вимова слова.

Глибина почуттів, виконання, «теплота» та шляхетність звука.

Зважаючи на необхідність виховання в майбутніх естрадних співаків пошуків власного красивого звука, яскраво індивідуального тембру, чіткої та виразної дикції, індивідуального ставлення до поетичного слова й уміння створення власної неповторної художньої інтерпретації, можна стверджувати про надзвичайне значення педагогічного досвіду О. Мишуги та доцільність запровадження основних положень його системи — науки про спів — у практику сучасної професійної естрадної вокальної освіти.

Перспективи подальших наукових досліджень пов'язані з вивченням педагогічного досвіду найкращих викладачів співу, виконавського та викладацького досвіду провідних митців сучасного естрадного вокального мистецтва з метою формування цілісної системи вокального виховання в контексті сучасної естрадної вокальної освіти.

Список використаних джерел

1. Арутюнова А. Б. Оптимизация профессиональной подготовки эстрадных исполнителей (вокалистов) в музыкальных учебных заведениях / А. В. Арутюнова // Музыкальное искусство и образование в современном социокультурном пространстве : материалы междунар. науч.-практ. конф., БГИИК, 13-14 марта 2014 г.): в 3-х ч. / отв. за вып. Н. В. Васильева, С. И. Маматова, О. Н. Хмельницкая. — Белгород : Изд-во БГИИК, 2014. — Ч. 1. — С. 326–331.
2. Дрожжина Н. В. Теоретико-методичні засади естрадно-джазового співу. Навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Н. В. Дрожжина. — Харків : Майдан, 2010. — 142 с.
3. Морозов В. П. Искусство резонансного пения. Основы резонансной теории и техники. / В. П. Морозов. — М. : МГК им. П. И. Чайковского, ИП РАН, Центр «Искусство и наука», 2008. — 592 с., илл.

4. Олександр Мишуга — король тенорів / авт.-упоряд. М. Головащенко. — Київ : Муз. Україна, 2004. — 610 с.: іл.
5. Олександр Мишуга. Спогади. Матеріали. Листи. — Київ : Муз. Україна, 1971. — 780 с.

References

1. Arutyunova A. B. Optimizatsiya professionalnoy podgotovki estradnykh ispolniteley (vokalistov) v muzykalnykh uchebnykh zavedeniyakh / A. V. Arutyunova // Muzykalnoye iskusstvo i obrazovaniye v sovremenom sotsiokulturnom prostranstve : materialy mezhdunar. nauch.-prakt. konf. BGIK. 13 14 marta 2014 g.): v 3-kh ch. / otv. za vyp. N. V. Vasilyeva. S. I. Mamatova. O. N. Khmel'nitskaya. — Belgorod : Izd-vo BGIK. 2014. — Ch. 1. — S. 326 331.
2. Drozhzhyna N. V. Teoretyko-metodychni zasady estradno-dzhazovoho spivu. Navch.-metod. posib. dlia stud. vyshchykh navch. zakl. / N. V. Drozhzhyna. — Kharkiv : Maidan, 2010. — 142 s.
3. Morozov V. P. Iskusstvo rezonansnogo peniya. Osnovy rezonansnoy teorii i tekhniki. / V. P. Morozov. — M. : MGK im. P. I. Chaykovskogo. IP RAN. Tsentr «Iskusstvo i nauka». 2008. — 592 s.. ill.
4. Olexandr Myshuha — korol tenoriv / avt.-uporiad. M. Holovashchenko. — Kyiv : Muz. Ukraina, 2004. — 610 s.: il.
5. Olexandr Myshuha. Spohady. Materialy. Lysty. — Kyiv : Muz. Ukraina, 1971. — 780 s.

■ UDC 784.9.071.2 MISHUHA O.

Danilchyshyn Yu. M., Associate Professor, Honoured Artist of Ukraine, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

OLEXANDER MISHUHA'S SINGING SCIENCE IN THE CONTEXT OF THE CONTEMPORARY POP VOCAL PROFESSIONAL EDUCATION

The aims of this paper is to study O. Mishuha's performing and teaching experience and determine the features of their implementation into the process of training pop singers.

Research methodology consists of scientific papers of the leading Ukrainian and Russian scholars concerning the issues of the pop vocal art and the professional training of pop singers (such as N. V. Drozhzhyna, A. B. Arutyunova) and the theory of vocal education (V. P. Morozov).

Results. Based on the own long-term experience of training pop singers, the efficiency of O. Mishuha's methodological techniques are identified.

1. The main task of voice training is searching the right way of breathing for a student and the optimal freedom and opening throat while singing all the vowels.

2. The conscientious attitude to the process of sound forming and searching the right and beautiful tone.

3. Graduality and sequence in the vocal work.
4. The subject matter and the close word pronunciation.
5. The depth of feeling, the heartiness of performance, the "warmth" and the nobility of sound.

It is claimed that future pop singers need to be trained to search their own beautiful sound of the vividly individual timbre, clear and expressive diction, individual attitude to a poetic word and the skill of creating the unique artistic interpretation. The study has confirmed the vital importance of O. Mishuha's teaching experience and the reasonability of implementing fundamental principles of his systems into the contemporary pop vocal professional educational practice.

Novelty. On basis of the study of Olexander Mishuha's performing and teaching activities the paper summarizes the conceptual issues and methodological techniques of his singing science. The author reveals the features of their implementation into the contemporary pop vocal professional education.

The practical significance. Studying and summarizing the educational experience of the best singing teachers and performing and teaching experience of the leading artists of the contemporary pop vocal art have important implications for the essential practical and theoretical material for the formation of the comprehensive system of vocal training in the context of the contemporary pop vocal education.

Key words: contemporary Ukrainian pop vocal professional education, singing science, resonant point, the beauty of the sound.

Надійшла до редколегії 15.09.2016 р.